

La historiografia sobre Jaume I

Jaume AURELL
Universitat de Navarra

Ara fa justament cent anys, el 1908, amb motiu també de la commemoració d'un nou centenari de Jaume I, es va organitzar el que seria el primer gran congrés de la Corona d'Aragó, un congrés que, durant el segle xx, va donar molt de fruit. En aquella memorable ocasió, les col·laboracions dels erudits aplegats a Barcelona es van centrar en la figura de Jaume I i en la seva època. La publicació de les actes del congrés, aparegudes l'any següent, marquen un abans i un després de l'estudi i la recepció del rei Jaume. Ens trobem, doncs, davant d'un nou centenari, i l'ocasió sembla propícia per reflexionar sobre l'evolució de la historiografia entorn de la figura del rei i de la seva obra.

L'interès per la figura i l'obra de Jaume I es despertà molt poc després de la seva mort, cosa que indica que el seu record i el seu prestigi no tenen només una base llegendària. L'any 1343, l'abat de Poblet Ponç de Copons havia encarregat a Celestí Destorrents una còpia del *Llibre dels feits*, en la seva versió catalana. La intenció de la iniciativa es declara a l'inici del manuscrit:

Aquest llibre féu escriure l'onrat En Ponç de Copons, per la gràcia de Déu abbat de l'honrat monestir de Sancta Maria de Poblet, en lo qual monestir jau lo molt alt senyor rey En Jacme, aqueyl de què aquest libre parla dells feyts que féu ni li endevengueren en la sua vida.¹

D'aquesta manera, des de mitjan segle xiv, qui visitava Poblet podia no sols admirar la bella estàtua del Conqueridor, sinó també conèixer els fets del seu regnat, la seva altura moral, el seu tremp cavalleresc i el relat autobiogràfic de la seva vida. El magnànim projecte historicista del rei Pere, que va voler combinar la iconografia i la lectura a la necròpoli dels reis aragonesos, es va completar amb la donació de la seva biblioteca històrica al monestir. L'any 1835 vam perdre la magnífica estàtua del Conqueridor, bàrbarament destruïda, però les seves memòries podran seguir sent analitzades pels erudits per sempre.

En aquest sentit, val a dir que la recepció històrica i historiogràfica de la figura del rei Jaume I és inseparable de la recepció de la seva crònica autobiogràfica. De fet, la primera empremta historiogràfica de la seva figura apareix un segle després de la seva mort, a la crònica del seu successor Pere el Cerimoniós, que reconeix que llegia assíduament el *Llibre* de la vida del seu rebesavi.

En un passatge ben conegut de la seva crònica, comenta el rei Pere:

1. Martí de RIQUER (ed.), *Llibre dels feyts del rey en Jacme. Edició facsímil del Manuscrito de Poblet (1343) conservado en la biblioteca universitaria de Barcelona*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1952, p. 5.

Aquest diumenge, a hora de prim so, nós encara no érem gitats e llegíem lo llibre o Crònica del senyor rei En Jacme, tresavi nostre, e venc un correu dels prohòmens de Berga, qui ens feren saber com la vila de Puigcerdà havia rebel·lat contra nós e la manera com era vengut.²

Aquesta citació és ben simptomàtica de la influència de *Llibre dels feits* no solament des d'un punt de vista estrictament històric, sinó també des de l'historiogràfic, ja que el rei Pere és també un rei autobiogràfic i la seva crònica està basada en la forma en la del seu antecessor Jaume. Val a dir, però, que si la forma autobiogràfica és anàloga entre les dues cròniques, el fons és ben diferent: literatura cavalleresca en el cas de Jaume i mirall de prínceps en el de Pere.

El primer influx del rei Jaume té, doncs, una forta empremta pràcticament contemporània a la seva vida, cosa bastant singular a l'edat mitjana. També tenim indicis que el *Llibre dels feits* era conegut entre les corts europees no sols per la citació explícita que en fa el rei Pere, sinó també pel fet que ràpidament circulessin dues edicions de la seva obra, l'una en català i l'altra en llatí. Més enllà de la polèmica historiogràfica que envolta la cronologia de les dues edicions (que, des del meu punt de vista, és clau per a entendre tota la problemàtica entorn de la Crònica de Jaume I), l'existència d'una traducció tan precoç fa pensar en una divulgació real.³

Si l'edició catalana sembla originària de la segona meitat del segle XIII i la llatina de començaments del segle XIV, la traducció aragonesa tampoc no es faria esperar, atès que n'existeix una versió de Juan Fernández de Heredia del segle XIV. A l'època moderna, la recepció se centra en les primeres versions del *Llibre dels feits*, sobretot l'editada a València l'any 1557. Eva Serra ja ha detallat amb subtileza quina és la percepció de Jaume I a l'època moderna.

La figura de Jaume I torna a fascinar els investigadors a mitjan segle XIX, en el context de la Renaixença cultural, també analitzada magníficament en aquestes jornades per Jaume Sobrequés. En destaquen els estudis de Marià Flotats i Antoni de Bofarull (1849), i la primera biografia exhaustiva del francès Charles de Tourtoulon (1863) i de l'anglès Darwin Swift (1894), que condicionen la recepció de la figura del rei entre els historiadors i entre els lectors erudits del segle XIX.

Les paraules que dedica Tourtoulon al rei Jaume, a la introducció de l'edició castellana de la seva biografia, publicada a València el 1874, són ben il·lustratives de la fascinació que el rei conqueridor ha despertat sempre entre els erudits:

Aquel rey caballeresco, que con su espada y su genio, a los veinte años de edad y contra una aristocracia ambiciosa y pujante había ya logrado reivindicar la monarquía de sus padres; aquel soldado de la cruz, que arrebató a los moros nada menos que tres reinos y supo conservarlos para la civilización cristiana; aquel feliz conquistador que acertó a dar a sus súbditos los bienes todos que la paz engendra; aquel brillante y popular contemporáneo de San Luis de Francia y San Fernando de Castilla, inferior a ellos en punto a virtud privada, pero si no superior, su igual en la vida pública; aquel príncipe respetado y querido, cuyas hazañas y beneficios le han creado en España una popularidad romancesca; aquel héroe, en fin.⁴

En aquestes paraules, estan admirablement sintetitzats els trets més característics de Jaume I o, si més no, els que han quedat consolidats en la memòria col·lectiva sobre la seva figura: el rei cavalleresc,

2. Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques. Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III*, Barcelona, Selecta, 1971, p. 1086-1087.

3. Sobre l'autoria de la Crònica de Jaume I, vegeu Jaume AURELL, «Jacques Ier, une fiction autobiographique: auteur, auctorialité et auctorité au Moyen Âge», *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, núm. 63 (2008), p. 301-318.

4. Charles de TOURTOULON, *Don Jaime I el Conquistador, rey de Aragón*, vol. I, València, José Domènech, 1874, p. xv.

el croat valerós, el rei conqueridor, el rei cristià, el rei llegendari. Aquestes notes han estat presents, amb més o menys intensitat, en totes les grans biografies sobre Jaume I elaborades durant el segle XIX.

Al capdavant, totes aquestes obres erudites, anteriors al 1900, generen una imatge romàntica del rei, que perdura fins a la gran fita historiogràfica del Primer Congrés de la Corona d'Aragó (1908). En aquella reunió científica, s'intentà recuperar una visió més ponderada i acadèmica del rei, a través d'una anàlisi conjunta de la biografia del rei, del text del *Llibre dels feits* i del context històric i literari en què va ser articulada. És a partir d'aquí que em vull centrar en la meua exposició, perquè la figura de Jaume I passa a ser a partir d'aquell moment patrimoni també dels erudits i dels acadèmics.

En primer lloc, la mateixa convocatòria del congrés explicitava la forta dimensió aglutinadora de Jaume I:

La voluntat ben espontània y manifesta de tots los pobles que estigueren sòts governació del inclit rey en Jaume lo Conqueridor, per solemnitzar lo VIIe centenari de la seua naxença, al pendre gran esclat a Barcelona, ha regonegut com a un dels més apropiats actes que podien dedicar-se-li, la reunió dels historiadors i arqueòlechs per estudiar lo gran Monarca y aquella societat mitjaeval, en los diferents aspectes en que poden, un y altra, ésser tractats.⁵

Aquesta citació expressa bé l'interès pròpiament acadèmic i científic, però també el popular, que ha despertat la figura del rei conqueridor. En tot cas, existeix un consens entre els historiadors que el primer congrés d'història de la Corona d'Aragó va ser el primer pas en la construcció d'una història veritablement científica entorn de la figura de Jaume I i entorn de la seva principal font d'informació (i de projecció llegendària), el *Llibre dels feits*.⁶

Poc després de la celebració del congrés, va aparèixer el treball de Jaume Collell, un intent de síntesi del que s'havia escrit fins aleshores.⁷ Molt més important des d'un punt de vista erudit, i des del punt de vista de l'aportació estrictament documental, va ser la publicació de la monumental obra de Joaquim Miret i Sans, *Itinerari de Jaume I «El Conqueridor»*, l'any 1918.⁸ Repassant una obra d'aquestes característiques, el recercador actual queda una mica acomplexat davant la impressionant activitat desplegada pels erudits dels anys deu i vint, en llengua catalana, i s'entén una mica millor l'eficax tasca cultural desplegada per institucions com l'Institut d'Estudis Catalans a començaments de segle. Es tracta d'un volum de 629 denses planes, en les quals Miret i Sans efectua una recerca gairebé detectivesca, basada en una curiosa comparació entre fonts arxivístiques i fonts historiogràfiques, i en la qual es detallen, any per any, totes les activitats del Conqueridor.

La introducció del seu treball aporta algunes claus importants per a entendre la representativitat i la projecció de la figura de Jaume I. En concret, Miret el considera una de les ànimes de la formació històrica del que ell anomenava «la Catalunya gran»:

5. *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al Rey En Jaume I y a la seua època*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1909, p. 6.

6. Vegeu, especialment, Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ i Federico UDINA MARTORELL, «Historiografía y fuentes del reinado de Jaime I, desde 1909 hasta 1975», a *Jaime I y su época, X Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, vol. I, Saragossa, 1979, p. 313-340.

7. Jaume COLLELL, *Lo gran rey en Jaume I*, Barcelona, 1908. Cal destacar també, d'aquells anys, B. FERRA, «Historia del rey en Jaume I fins a l'any 1230», *Boletín de la Sociedad Arqueológica Lulliana*, núm. XIV (1912), p. 177-183.

8. Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I «El Conqueridor»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1918.

És ben sabut que totes les nacions tingueren llurs homes extraordinaris, genis directors i organitzadors, els qui, sentint més intensament que llurs contemporanis la influència de l'esperit col·lectiu, han esdevingut espontàniament símbols d'una evolució, síntesis vivents d'idees universals o figures ideals de la consciència nacional.⁹

Segueix llavors Miret la seva argumentació i arriba a un dels punts clau amb els quals sempre s'ha enfrontat la historiografia dedicada a Jaume I: la seva mitificació com a heroi nacional, a l'altura, si més no, de l'heroi fundador de la dinastia, Guifré el Pilós:

Carlyle ens reconta com la societat està fundada en el culte als herois i com la il·limitada submissió a les més altes i nobles formes humanes és la influència vivificant de la vida de la Humanitat, declarant en darrer lloc que tot home superior és comparable al llamp del cel: tots els altres coetanis seus l'esperen com a material combustible que ell encén i converteix en flamarada.¹⁰

La mitificació de Jaume I deriva de forma natural vers la seva consideració com a veritable configurador i consolidador de la confederació de la Corona d'Aragó i, per tant, des d'aquest punt de vista, també com una figura mitificada com a «heroi-fundador»:

En aquest sentit hem d'entendre ben justificada la devoció i perseverança amb què els historígrafs han estudiat la figura heroica de Jaume el Conqueridor, sobirà dels catalans i de tots els altres pobles de la Corona d'Aragó. En aital aplec o unió de nacions, cap de llurs cabdills o estadistes ofereix el relleu i l'alta significació de Jaume I. Ell és la veritable personalitat sintètica i representativa d'aquella especial confederació o, millor dit, unió d'estats, i en ell es troba l'excel·lent individualitat ajuntada a la col·lectivitat catalano-aragonesa en el període més relluent i transcendental de la seva particular història.

Ell, continuava Miret, és «la representació definitiva de la unitat moral catalana, la mà directora de la formació territorial de la Catalunya gran, històrica i geogràficament completa.» Això comportava una responsabilitat especial per part dels historiadors, i justificava i compensava plenament l'èpic esforç erudit del mateix Miret amb el seu *Itinerari*: «Tenim l'heroi, l'agent transformador de la nació catalana: doncs cal estudiar-lo per tots costats, seguir-li constantment les petjades, esbrinar-li amb molta els pensaments i propòsits.»¹¹

Miret conclouia la seva magna obra amb una frase que il·lustra ben bé el problema que aleshores tenia plantejada la historiografia entorn de Jaume I: l'existència d'alguns treballs erudits de qualitat, i fins i tot d'alguns intents de biografia, però de cap manera encara la disponibilitat d'una veritable «biografia històrica»:

Jaume encara no ha tingut son historiador, l'historiador digne d'aquesta exímia i complexa figura. Confiem que apareixerà prompte, encoratjat pel gran nombre de monografies del segle XIII produïdes per la nostra renaixent literatura. Llavors la llegendària figura es veurà dignament exalçada i obtindrà severa apoteosi.

I continuava, amb una frase plena d'interès pròpiament historiogràfic, que podria signar qualsevol historiador actual preocupat per la dimensió moral de la seva feina:

9. Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari...*, p. 5.

10. Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari...*, p. 5.

11. Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari...*, p. 5-6.

L'historiador és l'únic dispensador de la glòria; el que positivament consagra els herois; el qui restableix l'ordre lledesme dels mèrits i de les responsabilitats, tantes voltes pertorbat per la cega fortuna de les lluites i per les ocultes intrigues de la vil cobejança.¹²

Els pensaments de Miret reflecteixen perfectament l'estat d'ànim de la historiografia en aquells anys deu i vint. Es considerava la figura de Jaume I cabdal per a entendre la història de Catalunya, de la Corona d'Aragó, de l'Espanya medieval, però es trobaven a faltar encara els treballs idonis per a identificar correctament la dimensió històrica i la dimensió llegendària del rei —totes dues dimensions, això sí, igualment transcendents per a la comprensió del personatge i de la seva època.

Aparegueren llavors, als anys vint i trenta, algunes figures senyeres del medievalisme català, que posaren aquesta disciplina a un nivell internacionalment reconegut, com Ferran Soldevila, Ramon d'Abadal, Lluís Nicolau d'Olwer, Lluís Valls i Taberner i Manuel de Montoliu. En aquesta tasca de recuperació científica de la memòria històrica, foren encapçalats per l'irrepetible Antoni Rubió i Lluch, autèntic líder generacional. Tots ells eren uns magnífics erudits, però alhora tenien prou categoria com a historiadors per no deixar-se ofegar simplement per les dades. La major part d'aquesta generació d'historiadors, els quals han estat considerats amb tota justícia la generació dels historiadors noucentistes (Enric Pujol), pararen esment en la figura de Jaume I, i més concretament en la seva Crònica, que consideraren la primera de les quatre «perles» de la literatura històrica catalana, tal com les havia definit anys abans Josep Massó Torrents.¹³

D'aquesta excepcional generació d'historiadors de la preguerra, només Ferran Soldevila fou capaç de fer una primera aproximació biogràfica a Jaume I, publicada en la popular edició de Barcino el 1926.¹⁴ El llibre contenia l'embrió del que seria la seva biografia clàssica sobre el Conqueridor, publicada l'any 1958, una autèntica joia historiogràfica i literària.¹⁵

Al capdavant, la manca d'estudis globals sobre Jaume I abans de la Guerra Civil va venir condicionada per l'acord tàcit que hi va haver entre els erudits arran del congrés del 1908: calia avançar encara en els estudis de detall abans de llançar-se a les biografies generals o a les síntesis del regnat. Abans de superar la definitivament envellida biografia de Tourtoulon, calia rebuscar a fons en els arxius, exhumar tots els textos desconeguts, millorar les edicions de la Crònica de Jaume I i publicar grans col·leccions documentals.

Així les coses, la Guerra Civil esclatà el 1936 i va comportar la ruptura historiogràfica radical per a aquest tema, igual que per a tota la historiografia i la ciència en general.¹⁶ Durant la represa, als anys quaranta, es trencà d'una manera artificial el consens que havia funcionat des del 1908, pel qual es demanava prudència abans d'escometre obres de caràcter general sobre Jaume I i la seva època. Aparegueren llavors alguns opuscles que estaven clarament dominats per la forta empremta ideològica del nou règim. Hi va haver una inflació de biografies laudatòries del monarca, que no eren més que escrits apologetics del seu regnat, sense noves aportacions documentals, que remarcaven per damunt de tot la «dimensió hispànica» del Conqueridor, molt a to també amb les soflames patriotes del

12. Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari...*, p. 543.

13. Josep MASSÓ TORRENTS, «Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional», *Revue Hispanique*, vol. xv (1906), p. 487-613, aquí p. 502.

14. Ferran SOLDEVILA, *Jaume I*, Barcelona, Barcino, «Col·lecció Popular Barcino», 1926.

15. Ferran SOLDEVILA, *Vida de Jaume I el Conqueridor*, Barcelona, Aedos, 1958.

16. Gonzalo PASAMAR, *Historiografía e ideología en la postguerra española: la ruptura de la tradición liberal*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 1991.

primer franquisme.¹⁷ Els seus autors manipulaven sense gaire rubor fins i tot el nom del rei aragonès, que va passar a anomenar-se a partir de llavors «Jaime el Conquistador» o «Jaime de Aragón».

Reaparegué llavors, gairebé d'una manera providencial, la gegantina figura de Ferran Soldevila, que començà a destacar com el més important historiador entorn de la figura de Jaume I. La brillantesa literària, la capacitat de síntesi i la subtileza històrica de la seva *Vida de Jaume I el Conqueridor* no han estat, al meu entendre, superades. De bell antuvi, Soldevila plantejava el dilema amb què s'enfronta tot historiador que escomet l'anàlisi del regnat del Conqueridor, i que ell mateix ja havia experimentat en la seva biografia publicada al 1926: «Aquell qui vulgui escriure una semblança de Jaume I el Conqueridor es trobarà tot seguit acarat amb aquest problema: ¿quin valor concedirà al *Llibre dels fets del rei En Jacme*, crònica autobiogràfica?»¹⁸ L'historiador barceloní conclouia que la solució al problema era confrontar la fiabilitat de la Crònica amb l'ús de la copiosa documentació disponible sobre el regnat. El mestre feia també un ús intel·ligent i precís dels altres textos historiogràfics disponibles: les *Gesta Comitum Barchinonensium* i les cròniques de Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Sant Joan de la Penya.

Soldevila va fer compatible el rigor i l'erudició amb la creença que Jaume I era un veritable «heroi», que destacava sobre el fons contextual d'una època i d'un regnat excepcional per a Catalunya. De fet, el seu entusiasme per Jaume I el va portar també a dedicar-se amb cos i ànima al seu successor Pere el Gran. Com comenta subtilment el seu biògraf, Enric Pujol:

L'interès pels dos principals reis del segle XIII responia, en primera instància, a la necessitat de cobrir un buit historiogràfic, ja que, paradoxalment, no existien unes monografies detallades que respongessin a l'abundantíssim material documental de primera mà que hi havia sobre ambdós personatges en els arxius catalans.¹⁹

Durant els anys cinquanta, Soldevila omple ell sol, amb els seus estudis sobre el segle XIII, l'enorme ruptura produïda per la Guerra Civil i el primer franquisme en el medievalisme català. Afortunadament, alguns joves historiadors i crítics literaris (Vicens, Riquer, Rubió i Balaguer, Coll i Alentorn) començaven a despuntar com a recanvis d'una generació que, de fet, havia hagut de desenvolupar la tasca de dues generacions: la noucentista d'abans de la guerra i l'erudita de després de la guerra.²⁰

Ja als anys seixanta, els esforços isolats de Soldevila a casa nostra van estar ben complementats per una primera internacionalització dels estudis sobre Jaume I. L'any 1967 aparegueren dues obres molt importants, que potser han quedat massa precoçment oblidades: el magnífic estudi del crític literari alemany Georg Misch sobre la dimensió autobiogràfica del *Llibre dels fets*²¹ i la tesi doctoral de l'historiador nord-americà Robert I. Burns, gran especialista de la València del segle XIII.²² El jesuïta

17. Vegeu, especialment, Juan RÍOS SARMIENTO, *Jaime de Aragón, el Conquistador*, Barcelona, Juventud, 1941; Luis FA-RAUDO DE SAINT-GERMAIN, *Semblanza militar de Jaime el Conquistador*, Barcelona, 1941; José LLAMPAYAS, *Jaime el Conquistador*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1942.

18. Ferran SOLDEVILA, *Vida de Jaume I...*, p. 9.

19. Enric PUJOL, *Ferran Soldevila. Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Catarroja, Afers, 1995, p. 223. Vegeu-ne, especialment, l'apartat «Obres de síntesi i estudis monogràfics. Eclòsió dels treballs sobre el segle XIII» (p. 218-224).

20. M'he referit a aquestes qüestions a Jaume AURELL, «Le médiévisme espagnol au XXe siècle. De l'isolationnisme à la modernisation», *Cahiers de Civilisation Médiévale: X-XII siècles*, núm. 48 (2005), p. 201-218.

21. Georg MISCH, *Geschichte der Autobiographie*, vol. II-IV, Frankfurt del Main, G. Schulte-Bulmke, 1955-1967. Sobre-tot el capítol sobre Jaume I: «Jayme I von Aragon», IV Band, I. Hälfte, p. 312-428.

22. Robert I. BURNS, *The Crusader Kingdom of Valencia. Reconstruction on a Thirteenth-Century frontier*, Cambridge, 1967.

nord-americà publicaria després algunes obres més dedicades al rei conqueridor, de gran qualitat històrica i subtila psicològica, i deixaria com a herència un important centre d'estudis de la Corona d'Aragó a la Universitat de Califòrnia a Los Angeles (UCLA).²³

Durant aquells anys difícils, destacaren també els estudis pioners de Martí de Riquer, amb la seva inesgotable capacitat d'unir de manera natural història i crítica literària, i els subtils estudis sobre les cròniques catalanes de Miquel Coll i Alentorn i Jordi Rubió i Balaguer.²⁴ Els estudis de Riquer, Burns, Coll i Rubió aportaren una visió de Jaume I com un rei heroic, però també preocupat per les qüestions culturals, com queda ben palès en el seu impuls d'escriure una crònica autobiogràfica, una fita irreplicable de la literatura medieval universal.

Tot i aquests esforços individuals, gairebé heroics, es comprèn que els historiadors Luis Suárez i Frederic Udina, en un diagnòstic de la historiografia entorn del regnat de Jaume I entre el 1909 i el 1975 fet des de la talaia dels anys setanta, concloguessin que «aún estamos lejos de poder presentar un estudio completo, en todos sus matices, del reinado que es meollo del siglo XIII.»²⁵

Als anys vuitanta i noranta, l'anàlisi de la figura de Jaume I quedà una mica deixada de banda a favor de l'extraordinari interès que despertà, en l'àmbit acadèmic internacional, la seva autobiografia. La idealització del rei a través de la història deixà pas a la llegendarització de la seva figura a través de la historiografia. Fou l'hora dels crítics literaris, per damunt dels historiadors. Destacà llavors la imprescindible tasca de l'elaboració d'una bona edició crítica del *Llibre dels feits*, portada a terme per Jordi Bruguera,²⁶ de la seva traducció a l'anglès anotada, per Damian Smith i Helena Buffery,²⁷ i dels estudis crítics de Stefano Cingolani, Stefano Asperti i Lola Badia, entre d'altres.²⁸

Finalment, als anys inicials del segon mil·lenni, els historiadors semblen haver reprès la iniciativa. En una successió que ja sembla imparable, en aquests últims anys han aparegut les documentades biografies de José Luis Villacañas,²⁹ Stefano Cingolani,³⁰ Ernest Belenguier³¹ i Antoni Furió.³² Tots aquests biògrafs es proposen com a objectiu distingir el que hi ha d'històric i el que hi ha de llegendari en la figura de Jaume I. Alguns d'ells ho expressen fins i tot explícitament en els subtítols dels

23. Robert I. BURNS, «The King's Autobiography: The Islamic Connection», a *Muslims, Christians and Jews in the Crusader Kingdom of Valencia*, Cambridge, 1984, apèndix 1; Robert I. BURNS, «The Spiritual Life of James the Conqueror, King of Aragó-Catalonia, 1208-1276. Portrait and Self-Portrait», *The Catholic Historical Review*, núm. LXII (1976), p. 1-35.

24. Són especialment clarificadors els estudis de síntesi de les cròniques catalanes medievals, entre els quals el del *Llibre dels feits*, al volum I de Martí de RIQUER, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel, 1964; vegeu també els aplecs pòstums: Jordi RUBIÓ i BALAGUER, *Historia i historiografia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987; Miquel COLL i ALENTORN, *Historiografia*, Barcelona, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

25. Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ i Frederic UDINA MARTORELL, «Historiografia y fuentes del reinado de Jaime I, desde 1909 hasta 1975», a *Jaime I...*, p. 340.

26. Jordi BRUGUERA (ed.), *Llibre dels fets del rei en Jaume*, Barcelona, 1991, 2 v.

27. Damian SMITH i Helena BUFFERY (ed.), *The Book of Deeds of James I of Aragon: A Translation of the Medieval Catalan Llibre dels fets*, Hampshire, 2003.

28. Stefano CINGOLANI, «Memòria i estratègies comunicatives al *Llibre del rei Jaume I*», *Revista de Catalunya*, núm. 154 (2000), p. 111-141; Stefano CINGOLANI, «Jo Ramon Muntaner. Consideracions sobre el paper de l'autobiografia en els historiadors en llengua vulgar», *Estudis de llengua i literatura catalana*, vol. XI (1985), p. 95-125; Stefano ASPERTI, «Il re e la storia: Proposte per una nova lettura del *Libre dels feys* di Jaume I», *Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte*, núm. 3 (1984), p. 279; Lola BADIA, «Veritat i literatura a les cròniques medievals catalanes: Ramon Muntaner», a Lola BADIA, *Tradicció i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*, València, Barcelona, 1993, p. 19-38.

29. José Luis VILLACAÑAS, *Jaume I el Conquistador*, Madrid, 2003.

30. Stefano CINGOLANI, *Jaume I. Història i mite d'un rei*, Barcelona, Edicions 62, 2007.

31. Ernest BELENGUER, *Jaime I y su reinado*, Lleida, Milenio, 2008. Aquest historiador havia ja publicat una obra sobre la historiografia valenciana entorn de Jaume I: Ernest BELENGUER, *Jaume I a través de la historia*, València, Tres i Quatre, 1984.

32. Antoni FURIÓ, *El rei Conqueridor. Jaume I, entre la història i la llegenda*, València, Bromera, 2008.

seus llibres: «història i mite d'un rei» en el cas de Cingolani; «entre la història i la llegenda» en el cas de Furió.³³

Aquesta és, evidentment, una de les fites fonamentals que té plantejada la historiografia entorn de la figura de Jaume I. De tota manera, penso que l'avenç ha de venir per un major diàleg disciplinari entre historiadors i crítics literaris. Això és especialment important en el cas de l'anàlisi de Jaume I i el seu temps, perquè tots els seus estudiosos estan d'acord que aquest tema cal encarar-lo sempre combinant la principal font d'informació del regnat (el *Llibre dels feits*) amb la documentació arxivística disponible. Així, la mateixa naturalesa de les fonts és dual: la crònica de Jaume I, de caràcter historicoliterari, per una banda, i la documentació arxivística, de caràcter estrictament històric, per l'altra.

Aquest és un problema real que té plantejada la historiografia dedicada a Jaume I actualment. N'hi ha prou de comparar les biografies recentment publicades per adonar-se d'aquesta problemàtica. Potser els casos de la de Belenguer i la de Cingolani són els extrems: el primer força escèptic respecte a la recepció del *Llibre dels feits* com a font documental, i el segon convençut de la seva vàlua com la font d'informació principal. La monumental biografia de Villacañas, ben documentada i narrada, representa un bon «estat de la qüestió» sobre els estudis entorn de Jaume I i la seva època.

La celebració d'aquest nou centenari del naixement del gran rei Jaume I (heroi llegendari mitificat per als uns, rei conqueridor i fundador per als altres) hauria de fer pensar als investigadors que cal obrir ara una nova època en la recerca, com aquella que es van proposar els qui es van reunir a Barcelona l'any 1908, al Primer Congrés de la Corona d'Aragó. L'honestat de Soldevila es torna a fer present en aquest moment, perquè, com és sabut, després de publicar la seva biografia del rei conqueridor l'any 1958, es va proposar reescriure-la dividida en tres períodes, de manera més minuciosa. La seva mort, l'any 1971, li va impedir acabar el seu darrer gran projecte, però va arribar a publicar l'any 1968 el primer dels seus volums, titulat *Els primers temps de Jaume I*.³⁴ Ara, potser una mica atabalats per la inflació de biografies generals basades en la documentació i la bibliografia disponibles, publicades entorn del seu centenari, hauríem de mirar de tornar humilment a la publicació d'estudis de detall, fruit de la lectura de les fonts primàries (cronístiques o arxivístiques) i no tant de la manipulació de les dades bibliogràfiques. El gran rei Jaume I es mereix que, si més no, ho intentem.

33. Vegeu també Caterina VALRIU i Tomàs VIBOT, *Jaume I. Un heroi històric, un heroi de llegenda*, Palma de Mallorca, 2005.

34. Ferran SOLDEVILA, *Els primers temps de Jaume I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1968.